

SOCIALINĖS RIZIKOS PAAUGLIŲ ORUMO PALAIKYMAS SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS PRAKTIKOJE

Akvilė Virbalienė

Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija. Straipsnyje analizuojami socialinės rizikos paauglių orumo palaikymo veiksniai socialinio darbuotojo veiklos praktikoje. Šiandien paaugliai sunkiai savo jėgomis išlaiko savo orumą. Orumas yra išlaikomas dialogu su kitais, pripažįstant vienas kito teisę į neliečiamybę. Socialiai pažeisti paaugliai susiduria su savo asmens vertės problema kitų atžvilgiu. Paaugliams dėl nesugebėjimo savęs atskleisti ir pademonstruoti savo galimybių visuomenei priimtinais būdais, nepakankamo dalyvavimo socialiniame gyvenime, menkavertiškumo jausmo, menkų socialinių interesų, patekusiems į socialinę atskirtį, nesugebėjusiems išspręsti problemą laiku, sunku jausti savo vertę, reikalingumą visuomenėje, o pamynę moralines, visuomenės elgesio normas, tuo pačiu, pamina ir savo orumą, praranda savo asmens vertingumą. Straipsnyje analizuojama socialinės rizikos paauglių orumo pamenkinimo situacijos, per socialinės atskirties konceptą. Tai sąlygoja paauglių patekimą į socialinio darbuotojo pagalbos lauką. Buvo išanalizuoti socialinės rizikos paauglių atsakymai apie jų ir socialinių darbuotojų santykius pagalbos metu. Duomenys atskleidė, kad socialinio darbuotojo veikla yra reikšminga, nes jam suteikiamos galios padėti paaugliams. Šioje veikloje žmogiškasis aspektas tampa pats socialinis darbuotojas, nuo jo įdėtų galių ir asmenybės kilnumo priklauso socialinės rizikos paauglių pastangos „grįžti“ į visuomenę, taip pajusti savo vertę bei atstatyti žmogiškąjį orumą. Socialinis darbuotojas padeda jiems atstatyti žmogiškąjį orumą, kurdamas pagalbos santykį, kuriame vienas iš svarbiausių dalių yra pats socialinis darbuotojas, jo profesionalus elgesys su paaugliais.

Raktiniai žodžiai: socialinės rizikos paaugliai, orumas, orumo palaikymas, socialinio darbuotojo veiklos praktika.

Įvadas

Žmogaus orumas nėra paties asmens rūpestis. Šiandien paaugliai sunkiai savo jėgomis išlaiko orumą. Orumas yra išlaikomas dialogu su kitais, pripažįstant vienas kito teisę į neliečiamybę. Be bendruomenės, be kitų žmonių, be santykių tinklo nepajėgiame teigti nei savo, nei kitų individualybės. Orumas yra bendra vertybė. Kitaip tariant, orus asmuo – ne vien tik tai, ką reikėtų ginti desperatiškai paties jėgomis (Donskis, 2013). Taigi svarbiausias žmogaus uždavinys – suvokti savo esmę ir būti oriam tarpusavio santykiuose, kad būtum pripažintas ir gerbiamas (Virbalienė, Žydzūnaitė, 2010). Socialiai pažeisti paaugliai susiduria su savo asmens vertės problema kitų atžvilgiu. Paaugliams dėl nesugebėjimo savęs atskleisti ir pademonstruoti savo galimybių visuomenei priimtinais būdais, nepakankamo dalyvavimo socialiniame gyvenime, menkavertiškumo jausmo, menkų socialinių interesų, patekusiems į socialinę atskirtį, nesugebėjusiems išspręsti problemą laiku, sunku jausti savo vertę, reikalingumą visuomenėje, o pamynę moralines, visuomenės elgesio normas, tuo pačiu, pamina ir savo orumą, praranda savo asmens vertingumą. Tai atsitinka todėl, kad nėra sąmoningos atsakomybės už savo elgesį. Tuomet kiekviena gyvenimo krizė yra sprendžiama materialinėje plotmėje, bet ne moralinėje ar dvasinėje gyvenimo sferoje.

Žmogiškas orumas yra būtinas asmens egzistavimui. Kuomet jis paminamas, asmeniui

sunku pajusti egzistencinę prasmę. Ypač tai jautru paauglystės laikotarpiu, kuomet jie nori būti greitai pripažinti, įvertinti. Dar sunkiau paaugliams, kurie yra priskirti socialinei rizikai, šie paaugliai patiria socialinę atskirtį, dėl nutolimo nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių. Socialinės rizikos paaugliams būdingas nesugebėjimas savęs atskleisti ir pademonstruoti savo galimybes visuomenei priimtinais būdais, nepakankamas dalyvavimas socialiniame gyvenime, menkavertiškumo jausmas, menki socialiniai interesai, nesugebėjimas ir nenoras bendrauti su kitais žmonėmis. Visą tai rodo menką paauglių orumą. Kai paaugliui prasmė nyksta, jis tarsi netenka savęs, palūžta, nejaučia savo vertingumo, sumenkėja savo būtyje. Todėl dažniausiai paaugliai ir patenka į socialinio darbuotojo pagalbos lauką. Iš pirmo žvilgsnio socialinis darbas šiandien tarsi nestokoja įdirbio socialinės rizikos paauglių pagalbos srityje, tačiau vis didėjantis socialinės rizikos paauglių skaičius, gilėjančios socialinės problemos rodo, kad praktiniame socialiniame darbe mažai dėmesio skiriama žmogiškajam orumui išlaikyti. Pagalbos sistemoje pagrindiniu įrankiu tampa pats socialinis darbuotojas, kuris gali profesionaliai suteikti pagalbą, nepamenkindamas jų orumo, bet padėdamas jį išlaikyti. Tai įmanoma pasiekti, kuomet asmuo teisingai supranta, kas yra žmogus? Kodėl jis vertingas? Būtent socialinis darbuotojas yra kompetentingas kalbėti apie tai. Socialinio darbuotojo veikla tampa prasminga ir turininga, kai suvokia asmens vertingumo prasmę, ir kurdamas

abipusio pasitikėjimo santyki, padeda paaugliams spręsti problemas, suvokti gyvenimo prasmę ir pajusti savo vertingumą, orumą. Žmogaus orumas yra kiekvieno asmens kokybės aksioma (The principle of respect for human dignity: European Commission for Democracy through Law, 1998).

Tyrimo problema. Lietuvių mokslininkų darbuose žmogiškas orumas nagrinėjamas daugiau teisės, teologijos, edukologijos, filosofijos požiūriais, Venckienė (2005, 2008), Vaišvila (2004, 2005), Jovaiša (2001), Kairienė (2010), Pečiūnas (2000), Meškauskienės (2002, 2005), Virbalienės (2006), Mockaus (2006), užsienio autoriai taip pat žmogišką orumą nagrinėja kaip daugiakryptį fenomeną Chaskalson (2002), Lobato (2001), Dicke (2002), Meyer (2002), Donnelly J. (2009). Socialinio darbo požiūriu, orumo sampratos reikšmė yra artima teisės mokslui. Socialinio darbo praktikoje, daugiau aptariami žmogiškojo orumo palaikymo veiksniai gerontologijos srityje (Lothian, Philip (2001), Brestovansky (2005), Hall, Longhurst, Higginson, 2009, Dwyer (2008) ir t.t.) Taip pat mokslininkai analizuoja asmenų su negalia orumo išsaugojimo problemas (Vorhaus, 2015). Apie paauglių dvasines problemas, jų vertybines nuostatas, egzistencines krizes daugiau edukologiniu aspektu tyrinėja Aramavičiūtė (2004, 2005, 2011), Martišauskienė (2004). Apie paauglių orumo sampratą, jo ugdymąsi tyrinėjo Virbalienė (2006), Virbalienė, Žydžiūnaitė (2010). Virbalienė (2015) išryškino socialinės rizikos grupių asmenų, žmogiškojo orumo atstatymo svarbą socialinio darbuotojo pagalbos procese. Tačiau negalima nuneigti fakto, jog paauglio papuolusio į rizikos grupę, socialinio darbuotojo pagalbos lauką, orumo atstatymas yra vienas iš esminių aspektų, sudarančių prielaidą ir kontekstą sėkmingai spręsti savo problemas ir integruotis į visuomenę, pajusti savo asmens vertingumą ir kitų pagarbą. Šiame darbe keliamas probleminis klausimas: *kokie veiksniai socialinio darbuotojo veikloje dirbant su socialinės rizikos paaugliais turi įtakos orumo pajautimui ir palaikymui pagalbos procese?*

Tyrimo objektas – socialinės rizikos paauglių orumo palaikymas socialinio darbuotojo veiklos praktikoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinės rizikos paauglių orumo palaikymą socialinio darbuotojo veiklos praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinę atskirtį kaip veiksnių žeminantį orumą.
2. Išryškinti socialinės rizikos paauglių sąveikos su socialiniu darbuotoju patirtis pagalbos procese.

Tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė, interviu.

Socialinis atstūmimas orumo menkinimo veiksnys

Dvidešimt pirmas amžius - laikas, kuomet atitrūkstama nuo žmogaus, jo vertingumo. Žmogaus vertingumas – tai ypatinga galia ar sugebėjimas tam, kam jis yra vertas, šis sugebėjimas dažniausiai vadinamas tinkamumu (Hobbes, 1999). Hobbes orumą nelaiko pačiu tinkamumu, o tik tinkamumo rezultatu. Vadinasi, asmens „tinkamumas“ yra „įgimtas gebėjimas“ tinkamai (kokybiškai) atlikti tam tikras visuomenei reikšmingas pareigas. Kokybiškai atlikdamas savo pareigas, įprasmindamas savo veiklą, asmuo pajaučia savo vertę ir jaučiasi orus visuomenės narys (Lobato, 2001, Statman, 2002, Donnelly, 2009, Virbalienė, Žydžiūnaitė, 2010). Daugelis mokslininkų kalba apie vertybių krizes, kurios sumenkina asmens orumą. Paauglių vertybių sistemoje vyrauja nuosmukio laikotarpis. Beveik kasdien pranešama apie paauglių nusikaltimus, smurtą, amoralius bendraamžių tarpusavio santykius, narkomaniją, alkoholizmą. Visą tai rodo menką paauglių orumą, dvasinę krizę, menką savigarbą (Virbalienė, Žydžiūnaitė, 2010). Vadinasi, pati didžiausia vertybių krizė šiandien yra krizė asmens, kuris nepažįsta savo vertingumo (Venckienė, 2008). Orumas, kaip žmogaus vertingumas, kyla iš asmens gebėjimo tinkamai gyventi visuomenėje. Postmodernioje visuomenėje sunku apibrėžti posakį – „tinkamai gyventi“, nes postmodernus pasaulis žmogaus identitetą transformavo į vartojimo objektą. Norėdamas tapti aktyviu nūdienos vienetu, žmogus yra priverstas vartoti (Bauman, 2007). O žemiausias sluoksnius postmodernistinėje visuomenėje yra tapęs nereikalingu, nes pastarieji nesugeba sukurti net menkos pridėamosios vertės, dėl to jie yra pamiršti ir neįeina į investicijų ir rinkų sferas. Dėl šių priežasčių šiandien geriau vertinami aukštesniųjų socialinių klasių atstovai (Baudrillard, 2010, Bauman, 2007). Lygiai taip pat ir tarp paauglių. Tie, kurie geba pademonstruoti aukštus mokymo rezultatus, pasižymi aukštais socialiniais gebėjimais, socialumu yra pripažįstami, vertinami. Tokie paaugliai jaučia savo vertę, geba saugoti savo orumą, sugeba jį ginti. Tačiau socialinės rizikos paaugliai kartais dėl sunkių sąlygų negali demonstruoti aukštų kognityvinių gebėjimų, dėl skurdo visavertiškai negali dalyvauti visuomeninėse veiklose. Tokiems paaugliams pritrūksta valios siekti tikslo, trūksta artimos aplinkos palaikymo, jaučia neigiamą visuomenės nuostatą, palaiapsniui jie atsiduria už normalaus socialinio gyvenimo ribos. Tokiu atveju socialinės rizikos paauglių problemos gilėja, dėl neigiamo elgesio pasekmių patiria visuomenės izoliaciją. Lieka nepatenkinti jų socialiniai poreikiai: savęs pripažinimo, išreiškimo ir apsaugos siekimo. Paaugliai negalėdami pasiekti norimų vertybių dėl

išorinių ir vidinių išteklių stokos, įvairiai reaguoja į vidinę įtampą: prisitaiko prie susidariusios padėties (to padarinys – alkoholizmas, narkomanija, prostitucija), imasi kitokios, neįprastos veiklos (siekia tikslų nelegaliais būdais), atsisako tikslų, pasipriešina (sąmoningai siekia keisti struktūras) (Urmonienė, 2005). Visos šios aplinkybės rodo, kad asmuo rizikuoja pamenkinti ar pažeminti savo žmogiškąjį orumą, savo asmens vertingumą, nes žmogus visuomenėje tampa nesaugus. O žmogaus orumo apsauga teikia pasitikėjimo žmonių santykiuose jausmą, kuris yra reikšmingas kuriant valstybės gerovę, visuomenės saugumą (Venckienė, 2008). Asmens saugumas yra galingesnis ir stipresnis asmens poreikių piramidėje, negu, pavyzdžiui, meilė. Vadinas, asmuo jaučiantis nesaugumą visuomenėje, išgyvena socialinę atskirtį, nebejaucia savo vertės, jam sunku išlaikyti orumą ir jį apginti.

Taikliai asmens socialinę atskirtį apibrėžia Europos komisija (1998), kuri nusako ne tik esamą situaciją, bet atkreipia dėmesį į procesus, kurie „išstumia“ asmenis už visuomenės ribų. Šiame apibrėžime teigiama, kad kiekvienoje visuomenėje pastebima dalies gyventojų atskirtis nuo ekonominio ir socialinio gyvenimo ir nuo jų dalies bendroje gerovėje, negalėjimas be pagalbos naudotis socialinėmis teisėmis, kančia dėl nepakankamos savivarbos, sugebėjimų neatitinkamas atitinkamų pareigų (įsipareigojimo) atžvilgiu, ilgalaikis pažeminimas – privertimas būti socialiai šelpiamu, paniekinimas. Taigi šiuo atveju socialinė atskirtis nurodo žmogaus vietą visuomenės užribyje. Vadinas, socialinės rizikos paauglio yra ribojama pasirinkimo laisvė, kyta ateities baimė, žeminamas orumas. Daugelis mokslininkų tyrėjų (Littlewood (1999), Taljūnaite (2004), Mikulionienė (2005)) teigia, kad didesnę riziką patekti į socialinę atskirtį turi tie asmenys, kurie pasižymi silpna fizine arba psichine, emocine sveikata, kurie skursta arba kurių šeimos aplinka yra nesaugi. Subjektinės teisės požiūriu orumas pristatomas, kaip būtinybė pačiam asmeniui vykdyti savo pareigas ir susikurti individualizuotą, vadinasi, turiningą socialinį vertingumą. Ši savikūra reikalauja asmens turtingąjį vertingumą kildinti iš asmens gebėjimo tinkamai gyventi pagal konkrečias vertybes išpažįstančioje visuomenėje (Vaišvila, 2005). Šiuo atveju socialinės rizikos paaugliai nėra kultūriškai aktyvūs, negali sukurti savo individualaus socialinio vertingumo, tai yra negali pasitarnauti artimui ir taip garantuoti savo tinkamumą gyventi dinamiškoje visuomenėje. Tinkamumas gyventi visuomenėje kelia asmeniui reikalavimus, kurių jis pats negali nei nustatyti, nei pakeisti, tik privalo prie jų prisiderinti ir taip įrodyti savo tinkamumą gyventi šioje visuomenėje. Vadinas, atliekant pareigas, kuriant visuomeniškai reikšmingą gėrį, asmuo kartu ir kuria savo socialinį

vertingumą, jaučia savo vertę, ne tik savo, bet ir kitų žmonių požiūriu. Kiti asmenys vertina žmogaus gebėjimą pasitarnauti, bendradarbiauti, kurti gėrį, gebėjimą dalyvauti ekvivalentiniuose mainuose, gyventi taikoje su artimu. Paaugliai, esantys socialinėje atskirtyje arba susiduriantys su socialinėmis problemomis, dažniausiai yra sumenkinto orumo, dėl mažesnio gebėjimo vykdyti pareigas ir dalyvauti mainų santykiuose, tokio asmens teisės neretai būna paminamos, sumenkinamos. Taigi, asmens žmogiškasis orumas socialinių problemų sprendimo kontekste, tampa teisės objektu, nes teisė į žmogaus orumą yra absoliuti, neprarandama dėl asmens elgesio, neatitinkančio socialinių normų reikalavimų, nes pats teisės subjektas – žmogiškumas kaip fizinis ir dvasinis integralumas neprarandamas, bet gali būti pažeidžiamas (Venckienė, 2008, Kairienė, 2010). Teisė gina asmens orumą nuo neteisybės ir priespaudos, drauge išlaisvindama jį ir padėdama pajusti savo vertę.

Paaugliai, susiduriantys su socialinėmis problemomis, gyvena visuomenėje turėdami pažemintą orumą. Todėl moralės požiūriu, tokiems asmenims sunku suprasti savo vertingumo prasmę, sunku kurti gėrį, jie išgyvena pyktį, nes nesulaukia pagarbos savo orumui. Žmogaus orumo vertingumo pripažinimas yra žmogaus poreikis. Visuomenei atstumiant, neretais atvejais ir diskriminuojant šiuos paauglius, sukuriame įtampą bendruomenėje. Tokiems paaugliams reikia pagalbos, kuri yra pagrįsta vertybių sistema, sutelkianti paties asmens galias padėti sau ir atstatyti žmogiškąjį orumą, kuris dėl neišspręstos socialinės problemos buvo pažemintas.

Tyrimo metodai ir sąlygos

Tyrimo tipas – kokybinis.

Tyrimo imtis – 43 paaugliai priklausantys socialinei rizikai, lankantys vaikų dienos centrus. Tyrimo metu buvo laikomasi principo apklausti socialinės rizikos paauglius, lankančius dienos centrus Klaipėdoje. Klaipėdos mieste yra 3 vaikų dienos centrai, kuriuose teikiamos užimtumo paslaugos vaikams ir paaugliams. Tyrime dalyvavo socialinės rizikos paaugliai, kurių amžius 13-15 metų. Iš viso šio amžiaus paauglių teorinę populiaciją sudaro 92 paaugliai. Iš jų tyrime sutiko dalyvauti 43 paaugliai. Žydžiūnaitė (2005) teigia, kad tyrėjui svarbu atrinkti tyrimo dalyvius atsižvelgiant į tyrimo studijos poreikius, kai imtis reprezentuoja skirtingas amžiaus grupes, darbinės veiklos sritis, o ją sudarantys tyrimo dalyviai yra atstovai populiacijos, atsakingos už konkrečią, tyrimo kontekstui aktualią veiklą. Tokiu atveju galima kalbėti apie teorinę ir tikslinę imtį. Tiriamųjų atranka kokybiniuose

tyrimuose yra tikslinė, kai nesiekama suformuoti reprezentatyvios imties vien tik dėl reprezentatyvumo parametro realizavimo, kaip tai tipiškai priimtina kiekybiuose tyrimuose (Žydžiūnaitė, Virbalienė, Katiliūtė, 2006). Tai neturi nieko bendro su atsitiktine atranka iš žinomos populiacijos, siekiant statistinio patikimumo. Tiriamųjų atranka interviu atliekama taip, kad kiekvienas naujas atvejis suteiktų papildomos ar naujos informacijos, nes tik tai leidžia generuoti koncepcines kategorijas. Tyrėjas tol apklausia tyrimo dalyvius, kol išskirtos kategorijos tampa „prisotintos“, t.y. kartojasi atsakymai. Šiuo atveju pakako apklausti 43 socialinės rizikos paauglius, kurie lanko dienos centrus ir jiems teikiamos užimtumo paslaugos.

Duomenų rinkimo metodas. Atsakymų į atvirus klausimus turinys nagrinėtas remiantis kokybinės (content) analizės metodu. Žydžiūnaitė (2003) teigia, jog kokybinės turinio (content) analizės medžiagą gali sudaryti tekstas, „gautas“ naudojant įvairias technikas, pvz., interviu, nestandartizuotus atviro tipo klausimynus.

Duomenų analizės metodas – turinio content analizė. Žydžiūnaitė (2005) teigia, kad turinio content analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas, remiantis analizuojamu tekstu.

Atlikto tyrimo duomenų apdorojimo proceso pagrindiniai žingsniai:

- manifestinių kategorijų išskyrimas, remiantis „raktiniais“ žodžiais;
- kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas;
- kategorijų/ subkategorijų turinio elementų sutapimo identifikavimas;
- turinio duomenų interpretavimas (Žydžiūnaitė, 2005).

Kokybinio tyrimo duomenų patikimumas tiesiogiai priklauso nuo tinkamų tiriamųjų atrankos būdo ir duomenų prisotinimo (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2016).

Demografinės tyrimo dalyvių charakteristikos: a) lytis: 23 berniukai, 20 mergaičių; b) lankantys 7-8-9 klases.

Tyrimo instrumentas. Kokybinės turinio (content) analizės procese buvo analizuojami šie klausimai: 1.

„Parašyk, kokią įtaką tau daro socialinis darbuotojas užsiėmimo metu? 2. Aš jaučiu, kad socialiniam darbuotojui rūpiu, nes...“ 3. Kokios savybės svarbios socialiniam darbuotojui, kad galėtum pasitikėti?

Atviri klausimai leido atskleisti vidinius ir išorinius veiksnius darančius įtaką paauglių orumo pajautimui ir jo palaikymui pagalbos procese. Socialinės rizikos paaugliai ypač stebi pagalbos specialistų elgesį, vertina juos, analizuoja, kaip pagalbos specialistų aiškinimai sutampa su jų veiksmis bei elgsena. Jeigu socialinis darbuotojas netenka paauglių pasitikėjimo, tada klostosi ne tik nepagarbus požiūris į jį, bet ir į jo siūlomas vertybes (Virbalienė, Žydžiūnaitė, 2010). Pasak Allport (1998), nuoširdus kontaktas, nežeminantis, nesmerkiantis prisideda prie pagarbos kitam asmeniui ir jo pripažinimo, o pagarba leidžia asmeniui pajusti vertingumą (orumą) ir reikšmingumą. Vadinas, tik per pagarbą, kai su palankumo nuostata asmuo vertina kitą asmenį, yra pajaučiamas asmens orumas. Paaugliai orumą atstatyti ir palaikyti pagalbos procese gali, kai jie yra vertinami, gerbiami kaip asmenys.

Prašant paauglių parašyti atsakymus į atvirus klausimus, buvo laikomasi geranoriškumo, pagarbos orumo bei teisingumo principų. Tyrimo dalyviams buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir nauda, buvo užtikrintas anonimiškumas. Paaugliai atsakinėjo į klausimus nedalyvaujant socialiniams darbuotojams, buvo gerbiamas dalyvių privatumas. Taip pat buvo sudarytos sąlygos pateikti tyrėjui klausimus apie tyrimą ir gauti informaciją.

Tyrimo rezultatai

Socialinio darbuotojo įtaka užsiėmimų metu

Atlikus atsakymų į klausimą apie *socialinio darbuotojo įtaką socialinės rizikos paaugliams užsiėmimų metu* kokybinę turinio (content) analizę, išskirtos trys kokybinės kategorijos: teigiama įtaka; neutrali įtaka ir neigiama įtaka. Pastarosios atspindi paauglių požiūrį į socialinių darbuotojų daromą įtaką paaugliams pagalbos procese (1 lentelė).

1 lentelė. Socialinio darbuotojo teigiama įtaka bendravimo su paaugliais metu

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Teigiama įtaka	Priežiūra	<i>...jis prižiūri mus, stengiasi, kad mes nesipyktume. ...Nuolat būna su mumis, prižiūri....Prižiūri, kad padaryčiau pamokas, netgi padeda, nors ne viską supranta, bet vis tiek ieško man pagalbos....</i>
	Draugiškumas	<i>...Stengiasi daryti gera...; ...kartais kaip draugas...; ...kai kada elgiasi labai draugiškai, stengiasi suprasti...; draugiškai padeda, ...tiesiog nenervina, kaip kiti, pavyzdžiui, mokytojai... ,...draugiškai pataria, nors kartais moka ir supykti, bet man nebaisu, nes žinau, kad geros širdies...“ ...pamatęs, kad rūkau, tik draugiškai patarė, nerėkė, negrasino...</i>
	Socialinio darbuotojo asmenybė	<i>Priklauso nuo socialinio darbuotojo ir nuo požiūrio į jį...; ...Priklauso nuo socialinio darbuotojo ir mano nuomonės apie jį...; ...Tai priklauso nuo socialinio darbuotojo elgesio ir charakterio...; ...Jeigu socialinis darbuotojas linksmas ir mane nuteikia gerai, tada aš stengiuosi, kuo geriau elgtis centre....</i>
	Tarpusavio ryšys	<i>...pokalbiai gyvenimo temomis su socialiniais darbuotojais man daro didžiausią įtaką...; Aš laikiu, kada eisiu į centrą, nes tie pokalbiai man patinka, galiu kalbėti, manęs klauso...;...priklauso nuo socialinio darbuotojo ir tarpusavio santykių...; ...Su kai kuriais socialiniais darbuotojais pasikalbu apie asmeninį gyvenimą... Per vasarą pasiilgstu pasikalbėjimų...</i>
	Pasitikėjimas	<i>...kai pasitiki, kad galiu elgtis ir gerai...; ...pasitiki, kai veda grupę, visada išklauso nuomonės...; ...leidžia ir nieko neveikti, pasitiki mumis...; ...pasitiki, nes tvirtai žino, kad būnu visoks...</i>
	Motyvimasis	<i>...jis motyvuoja geriau mokytis...; ...Ragina mokytis ir siekti kuo geresnių rezultatų...; ...socialinis tik pastūmėja mokytis...ragina realizuoti save man įdomiuose dalykuose. ...motyvuoja siekti tikslo...;</i>
	Supratingas	<i>...supranta, kad man būna sunku, nieko nesako, tik ilgai žiūri...; ...supratingas, nerėkia, kai nenuėinu į mokyklą...; ...supranta, kad man sunku, nieko nesupranta aš tam gyvenime, nors darbuotoja stengiasi, kad man geriau būtų, bet kartais „džin“ man, bet ji supranta...</i>

Teigiamos įtakos kategorijoje išskirta septynios subkategorijos (žr. 1 lentelę). Kategorijoje paaugliai įvardijo konkrečius veiksmus: dažniausiai minimos subkategorijos: tarpusavio ryšys (*...pokalbiai gyvenimo temomis su socialiniais darbuotojais man daro didžiausią įtaką...; Aš laikiu, kada eisiu į centrą, nes tie pokalbiai man patinka, galiu kalbėti, manęs klausu...*). Paaugliai pabrėžia asmeninius pokalbius, kurie stiprina jų ir socialinių darbuotojų tarpusavio ryšį. Tai ypač siejasi su paauglio orumo palaikymu savo kaip asmens vertingumu supratimu. Dar dažnai minima subkategorija - socialinio darbuotojo asmenybė (*„Priklauso nuo socialinio darbuotojo ir nuo požiūrio į jį...; Jeigu socialinis darbuotojas linksmas ir mane nuteikia gerai, todėl aš stengiuosi, kuo geriau elgtis centre..“*). Vadinasi, socialinio darbuotojo daroma įtaka paaugliui pagalbos metu, užsiėmimų metu priklauso nuo socialinio darbuotojo asmenybės. Kiti įtakos veiksniai, turintys reikšmės paauglių orumo pajautai ir jo palaikymui, yra draugiškumas (*...Stengiasi daryti gera...; ...kartais*

kaip draugas...; ...kai kada elgiasi labai draugiškai, stengiasi suprasti...; draugiškai padeda, ...tiesiog nenervina, kaip kiti, pavyzdžiui, mokytojai...)

Kitos išskirtos subkategorijos yra susijusios su socialinio darbuotojo gebėjimais ir orientuotos į paauglio savirealizaciją gyvenime, pasiekimus, per kuriuos gali suprasti savo vertingumą, palaikyti orią elgseną. Gebėjimas prižiūrėti, motyvuoti, suprasti – tai socialiniai – vadybiniai gebėjimai, kuriais socialinis darbuotojas daro teigiamą įtaką paauglių gyvenime, padedant paaugliams suvokti savo elgseną.

Neigiamos įtakos kategorijoje išskirtos trys subkategorijos: socialinio darbuotojo neprofesionalumas (*...veidmainis...; ...girdėjau, kaip mane apkalba visiems, net nenutyla, kai įeinu...;*), neigiama nuostata į socialinį darbuotoją (*„...neteisingai paskirsto užduotis...; ...turi savo numylėtinius...; ...netolerantiškas mano pasirinkimus...; ...jis netiki mumis...“*), nepaaiškinta neapykanta socialiniam darbuotojui (*„...tiesiog bjauru su juo bendrauti...; ...nervina mane ta socialinis...; ...pamatau ją ir susinervinu...“*).

2 lentelė. Socialinio darbuotojo neigiama įtaka bendravimo su paaugliais metu

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Neigiama įtaka	Socialinio darbuotojo neprofesionalumas	<i>...veidmainis...; ...girdėjau, kaip mane apkalba visiems, net nenutyla, kai įeinu...; ...pamačiau mane susinervina...; ...neklausu mano nuomonės, sako, kad neaiškinčiau...; ...nuteikinėja prieš mane visus...</i>
	Neigiama nuostata į socialinį darbuotoją	<i>...neteisingai paskirsto užduotis...; ...turi savo numylėtinius...; ...netolerantiškas mano pasirinkimus...; ...jis netiki mumis...</i>
	Nepaaiškinta neapykanta socialiniam darbuotojui	<i>...tiesiog bjauru su juo bendrauti...; ...nervina mane tas socialinis...; ...pamatau ją ir susinervinu...</i>

Pastarosios atskleidžia socialinių darbuotojų kompetencijos stoką dirbant socialinį darbą (žr. 2 lentelę).

Neutralios įtakos kategorijoje išskirtos dvi subkategorijos: įtakos nebuvimas (*„nedaro jokios įtakos, man tas pats“*; „nedaro įtakos, nes aš su juo

nebendrauju“) ir formalus pareigos atlikimas (*„būna darbe, sakyčiau, be meilės, tik iš pareigos“*; „dirba savo darbą, atlieka savo pareigą, už kurią gauna pinigų“). Šios kategorijos turinys atskleidžia, jog socialinis darbuotojas, formaliai atlikdamas savo pareigas, teigiamai nenuteikia paauglių keisti savo

elgesį, neįgalina jų net savo asmenybe keistis, siekti rezultatų, todėl tokio socialinio darbuotojo įtaka yra neutrali paauglių orumui palaikyti.

Apibendrinant teigtina, jog teigiamos įtakos subkategorijos parodo paauglių orumo pajautos veiksnius, t.y. tiesiogiai siejasi su paauglių orumo palaikymu. Tačiau neigiamos ir neutralios įtakos subkategorijos gali būti traktuojamos kaip orumo menkinimo veiksniai. Vadinasi, teigiamą įtaką lemia socialinio darbuotojo profesionalumas ir pagarba asmeniui kaip faktas, kurie yra susiję su paauglių orumo palaikymu.

Socialinės rizikos paauglių nuomonės svarba socialiniam darbuotojui kaip socialinės rizikos paauglių orumo palaikymo veiksnys

Socialinio darbuotojo gebėjimas išklausti socialinės rizikos paauglių nuomonės rodo jo pagarbą

3 lentelė. Kokybinės kategorijos: Socialinio darbuotojo pozityvi nuostata į socialinės rizikos paauglius

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pozityvi nuostata į paauglius	Atsakomybės jausmas	Jis nori žinoti, ką aš darau...; ...Jis mane moko ir galbūt iš dalies yra atsakingas už mane...Atsakingai išaiškina mano klaidas...nuolat palydi mane akimis...; ...sakyčiau atsakingai elgiasi su manimi...; ...teiraujasi kitų apie mane, kur dingęs...
	Įsiklausymas	...jis nori išgirsti kitų nuomonių...; ...visų nuomonė jam svarbi...; ...jis negali būti savanaudis ir vadovautis tik savo nuomone...Visada įsiklauso į mano nuomonę, įsiklauso į mano problemas...; ...iki galo išklauso, kodėl suspažčiau...; dėl to man lengviau...
	Domėjimasis	...Tiesiog įdomu, ką aš manau...; ...socialinis domisi mumis...; ... Jam įdomu žinoti, ką aš manau...jis domisi mano laisvalaikio savaitgaliais...
	Rūpinimasis	...Socialinis darbuotojas visada paklausia, kaip jaučiuosi...; ...jaučiu, kad socialinis darbuotojas rūpinasi mano ateitimi...; ...nori žinoti, kaip mes jaučiamės...rūpinasi mano sėkme, rūpi mano pažymiai, nori, kad lankyčiau mokyklą...
	Noras padėti	...Jis nori padėti...; ...kartais pasiteirauja, ar kas neturi problemų, stengiasi padėti...;...stengiasi pagelbėti visais iškylančiais klausimais...siūlosi pagalbos, kai būna sunku, padeda, kai nesuprantu
	Sugebėjimas patarti	...Visada išklauso mano nuomonės, pataria, nenusisuka...; ...dažnai man pataria rūpimais klausimais...; ...Man reikia jo patarimų...Pataria, kaip pasielgti, kai atsitinka kas nors...
	Sugebėjimas suprasti	...Jis sugeba mane suprasti...; Socialiniai pas mus jauni, todėl supranta mūsų problemas, juk ir jie viską darydavo...; kažkada yra sakę... Visada supranta..., Nekelia įtampos.

Kitos išskirtos subkategorijos yra orientuotos į *norą padėti* (...Jis nori padėti...; ...kartais pasiteirauja, ar kas neturi problemų, stengiasi padėti...;) ir *sugebėjimą suprasti* (...Jis sugeba mane suprasti...; Socialiniai pas mus jauni, todėl supranta mūsų problemas, juk ir jie viską darydavo...). Subkategorijos *rūpinimasis* (...Socialinis darbuotojas visada paklausia, kaip jaučiuosi...; ...jaučiu, kad socialinis darbuotojas rūpinasi mano ateitimi...); ir *domėjimasis* (...Tiesiog įdomu, ką aš manau...; ...socialinis domisi mumis...;) atspindi pagarbą ne tik paauglių nuomonei, bet ir pagarbą jo asmenybei. Šios kategorijos turinyje išryškėjo, jog socialinis darbuotojas yra linkęs rūpintis socialinės rizikos paaugliais ir linkęs vertinti paauglį kaip asmenybę *pažindamas, gerbdamas jo nuomonę, išklaUSDamas, domėdamasis, rūpindamasis, padėdamas, suprasdamas, patardamas ir kt.* Taigi pozityvios nuostatos į socialinės rizikos paauglį kategorija atskleidžia prielaidas orumo pajautai ir palaikymui socialinio darbuotojo – paauglio interakcijoje formalios pagalbos kontekste.

jiems, t.y. jų nuomonei, įsitikinimams, pasirinkimams. Pagarba tiesiogiai siejasi su orumu bei yra jo palaikymo prielaida. Atlikus kokybinę atsakymų į **klausimą** apie socialinio darbuotojo įsigilinimą į socialinės rizikos paauglių nuomonę turinio (content) analizę išskirtos dvi kategorijos: *pozityvi nuostata į paauglius* ir *negatyvi nuostata į paauglius*. Socialinės rizikos paaugliai nurodė vienuolika bruožų, kurie atspindi pozityvią ir negatyvią socialinio darbuotojo nuostatą į socialinės rizikos paauglį (žr. 3 lentelę).

Pozityvios nuostatos į moksleivį kategorijoje išskirta vienuolika subkategorijų (žr. 3 lentelę). Ryškiausios subkategorijos, atspindinčios orumo palaikymo galią, yra: *atsakomybės jausmas* („sakyčiau atsakingai elgiasi su manimi...“), *įsiklausymas* („...jis nori išgirsti kitų nuomonių...; ...visų nuomonė jam svarbi...“).

Kategorijoje **negatyvi nuostata į paauglį** išskirtos keturios subkategorijos: *nepasitikėjimas* („pamiršta, ką sako, todėl nepasitikiu“; „meluoja, todėl nepasitikiu“; „kelia nepasitikėjimą jos kalba“), *abejingumas* („socialiniam neįdomi mūsų nuomonė, jis apsimeta, kad nori padėti, nemyli mūsų“), *pareigos vykdymas* („už tai, kad ji sėdi su mumis ir gerai sutaria su mumis, gauna atlyginimą“), *kito nuomonės nepriėmimas* („dažniausiai ignoruoja mano nuomonę“). Kategorijos turinyje išryškėjo socialinio darbuotojo nepagarba paaugliui ir jo nuomonei. Taigi ši kategorija apima savyje paauglių orumo pajautos trukdžius.

Socialinės rizikos paauglių pasitikėjimas socialiniu darbuotoju: socialinių darbuotojų savybių charakteristikos

Atlikus atsakymų į klausimą „*kokios savybės svarbios socialiniam darbuotojui, kad galėtum pasitikėti*“? kokybinę turinio (content) analizę išskirtos du subkategorijos: *asmeninės savybės*; *bendravimo savybės*.

4 lentelė. Socialinės rizikos paauglių išskirtų kategorijų orientacijos

Kategorija	Nuostatos savo asmenybei	Nuostatos kitiems asmenims	Nuostatos veiklai	Valingieji charakterio bruožai	Emociniai charakterio bruožai	Intelektiniai charakterio bruožai
Asmeninės savybės	Save gerbiantis	Pagarbus kitais	Kūrybingas	Pastovus	Linksmas	Dėmesingas
	Nuoširdus	Draugiškas	Sukalbamas	Drąsus	Empatiškas	Protingas
	Paprastas	Supratingas	Patikimas	Ryžtingas	Jautrus	Kūrybiškas
	Kultūringas	Žmogiškas	Aiškus	Tvirtas	Gailestingas	Išmintingas
		Tolerantiškas	Iniciatyvus	Kantrus		
		Atlaidus				

Asmeninių savybių kategorijoje išskirtos dvidešimt septynios subkategorijos, iš kurių išryškėja, kokiomis savybėmis turi pasižymėti socialinis darbuotojas, kad juo paaugliai pasitikėtų. Išskirtas subkategorijas galima suskirstyti pagal charakterio ypatybes (*nuostatas savo asmenybei; nuostatas veiklai; valinguosius charakterio bruožus; emocinius charakterio bruožus, intelektinius charakterio bruožus*) (žr. 4 lentelę). Lentelėje pateiktos asmeninių savybių subkategorijos parodo, jog socialinės rizikos paaugliai akcentuoja dvidešimt septynias savybes. Daugiausiai paaugliai išvardijo savybių, *orientuotų į kitus žmones* (pvz., žmoniškumas, pagarba, atvirumas ir kt.). Paaugliai nurodo ir *intelektinius charakterio bruožus*, kuriais turėtų pasižymėti socialinis darbuotojas (pvz., kūrybiškas, dėmesingas, išmintingas). Tai –

socialiniai gebėjimai, būtini sėkmingam bendravimui ir bendradarbiavimui tarp paauglių ir socialinių darbuotojų teikiamos pagalbos, užsiėmimų metu.

Kokybinės turinio (content) analizės rezultatai atskleidė, jog socialinės rizikos paaugliai socialinį darbuotoją mato pasižymintį *valingais bruožais* (pvz., drąsus, ryžtingas, kantrus). Taip pat paaugliai akcentuoja socialinio darbuotojo *emocinius charakterio bruožus*, pvz., linksmumą, empatiškumą bei savybes, orientuotas į *socialinio darbuotojo asmenybę* (pvz., nuoširdumą, jautrumą, gailestingumą), bei į *veiklą* (pvz., kūrybiškumą, patikimumą, iniciatyvumą).

Kokybinė turinio (content) analizė atskleidė, jog paauglių išskirta kategorija – *bendravimo savybės* – apima charakterio bruožus ir vertybes (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Kokybinės kategorijos: bendravimo savybės

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Bendravimo savybės	Komunikabilumas	„lengvai bendraujantis“; „visada užkalbina einant gatvėje, jeigu susitinkam, nebūtinai centre...“ „...vis tyli, o socialinis visus moka prakalbinti.....drąsiai elgiasi su mumis kalbėdamas“
	Tolerantiškumas	...Tolerantiškas...; ...tolerantiškas nuomonėms, kurios nesutampa su jo...dažnai nutyli ir nusišypso...
	Nuomonės „neprimetimas“	...neprimetantis savo nuomonės...; ...neprikišantis savo nuomonės...
	Gebėjimas išklausti	...išklauskantis...; ...įdėmiai išklauskantis...; ...sugebantis išklausti kitus...

Kategorijoje **bendravimo savybės** išskirtos keturios subkategorijos (žr. 5 lentelę): *komunikabilumas* („lengvai bendraujantis“; „visada užkalbina ir gatvėje, jeigu susitinkam, nebūtinai centre...“), *tolerantiškumas* („tolerantiškas nuomonėms, kurios nesutampa su jo“; „dažnai nutyli ir nusišypso“), *nuomonės neprimetimas* („neprimetantis savo nuomonės“; „neprikišantis savo nuomonės“), *gebėjimas išklausti* („įdėmiai išklauskantis“; „sugebantis išklausti kitus“). Visos šios subkategorijos yra orientuotos į socialinės kompetencijos turinį, t. y. atspindi gebėjimą bendrauti ir priimti kitą žmogų.

Išskirtos kokybinės kategorijos atskleidžia socialinio darbuotojo asmenybės bruožus, turinčius reikšmės socialinės rizikos paauglių orumui palaikyti pagalbos procese ir užimtume: tvirtas charakteris,

vadovavimasis bendražmogiškomis vertybėmis, gebėjimas bendrauti.

Diskusija

Socialinio darbo procese centrinė ašis yra žmogus. Paauglys tapęs socialinio darbuotojo klientu yra unikalus, jo gyvenimo istorija yra nepakartojama. Profesionalus socialinis darbuotojas užmegzdamas santykį su paaugliu žino, kad turi bendrauti su pažeista asmenybe ir kartu siekti atkurti abipusiai naudingą asmens ir visuomenės tarpusavio sąveiką. Socialinis darbuotojas šį tikslą gali pasiekti tik vadovaudamasis aukščiausiomis vertybėmis savo veikloje. Socialinio darbuotojo veikloje, kuriant pagalbos santykį yra svarbiausia pagarba žmogui, jo orumui (Virbalienė, 2015). Vadinasi, pagalbos

procesuose, interakcijos su paaugliu metu svarbiausias orumo palaikymo instrumentas yra socialinio darbuotojo asmenybė (Bagdonava, Švedaitė-Sakalauskaitė, 2010; Bičkute, Liobikienė, 2011). Tai patvirtina atlikto kokybinio tyrimo rezultatai: socialinis darbuotojas daro teigiamą poveikį savo asmenybe, profesionaliai atlikdamas socialinio darbuotojo darbą. Toks socialinis darbuotojas lengvai kuria pagalbos santykį su paaugliais, vadovaujasi pagarbos vertybe, o tai yra pagrindas siekti artimesnio, glaudesnio, abipusio pasitikėjimo. Socialinis darbuotojas siekdamas, kad socialinės rizikos paaugliai atkurtų sąveiką visuomenėje, turi paskatinti pokyčius. Būtent šis gebėjimas reikalauja socialinio darbuotojo profesionalumo, pažadinti asmenyje jausmą būti reikalingam, vertingam. Socialinis darbuotojas, pokyčiais siekia ne asmens atitikimo visuomeniniams poreikiams, bet sąveikos, lydimo asmenybės augimo, įvairių psichosocialinių problemų įveikos (Jurkuvienė, Snieškienė, 2008). Šis tikslas yra pasiekiamas pirmiausiai per socialinio darbuotojo gebėjimą sukurti tarpusavio santykius tarp kliento ir socialinio darbuotojo. Toks santykio sukūrimas yra būtinas pagalbos proceso elementas. Santykiai yra jungiamoji dalis, tai dviejų asmenų sąveikos produktas (Šatkauskienė, 2014). Socialinio darbuotojo ir kliento santykiai apibūdinami kaip „dvasia“, „šerdis“ ir pagrindinis socialinio darbo intervenciją lemiantis veiksnys (Farrahas, 2012). Pagalbos procesas vyksta santykyje tarp socialinio darbuotojo ir kliento. Vadinasi, socialinis darbuotojas dirbdamas su paaugliais, kurie yra socialinės rizikos, pirmiausiai siekia artimesnio, glaudaus, draugiško, pasitikėjimu paremto santykio. Tik vertybėmis grįstas socialinio darbuotojo santykis su jais gali padėti paaugliui pajauti savo vertę, savo asmens reikalingumą ir tinkamumą visuomenėje. Dirbant socialinį darbą su klientais ypač yra svarbūs doroviniai principai: žmoniškumas, meilė, atjauta, lygiateisiškumas, tolerancija, pagarba, draša, rūpestingumas, garbingumas, sąžiningumas. Šių vertybių jungtys sudaro orumo turinį, yra orumo komponentės (Virbalienė, Žydžiūnaitė, 2010). Tai patvirtino kokybinio tyrimo rezultatai, jog socialinis darbuotojas įgyja paauglių pasitikėjimą, kai santykiuose su jais vadovaujasi bendražmogiškoms vertybėmis, pasižymi savybėmis, orientuotomis į kitus žmones (žmogiškumu, pagarba, atvirumu), socialinio darbuotojo asmenybę (nuoširdumu) ir jo veiklą (kūrybiškumu, iniciatyvumu) bei emociniais charakterio bruožais (linksmumu, empatiškumu). Vadinasi, jeigu socialinis darbuotojas dirbdamas su klientais vadovaujasi šiomis dorybėmis, klientui yra lengviau pajauti savo vertę, atstatyti savo pažeistą orumą ir jį palaikyti. Nei vienas specialistas tiek neturi sąlyčio taškų su žmogaus likimu, kaip

socialinis darbuotojas (Prakapas, 2007). Socialiniam darbuotojui tenka pakankamai didelė atsakomybė padėti socialinės rizikos paaugliams atkurti prasmingą sąveiką su visuomene, atstatyti savo tinkamumą bendruomenėje. Norint padėti socialinės rizikos paaugliui atstatyti savo pažeistą orumą, socialinio darbuotojo darbo veiklos sėkmė priklauso nuo gebėjimo vadovautis vertybėmis kuriant abipusį santykį. Teoriškai tai nėra sudėtinga, atrodo, tai yra kiekvieno atsakingo piliečio pareiga gerbti asmenį ir jo orumą, nepriklausomai nuo elgesio ar vertybių pasirinkimo, nes asmuo yra besąlygiškai vertingas, todėl jis turi būti gerbtinas ir vertintinas toks, koks jis yra. Žiūrint į šių dienų situaciją matome, kad atskirtyje esančių paauglių didėja, o jų problemos gilėja, problemos nėra išsprendžiamos. Vadinasi, padėti nėra lengva, nes socialinės pagalbos objektas yra asmenybė, kuri yra unikali vientisa sistema, nuolat kintanti. Taigi socialinės pagalbos procese, socialinis darbuotojas susiduria su iššūkiu padėti paaugliui atstatyti pirmiausiai savo vertingumą, įgalinant jį spręsti problemas, o ne su jomis gyventi ir susigyventi. Tačiau, socialinis darbas daro įspūdį savo aspiracijomis negu apčiuopiamais pasiekimais ar prestižu (Kavaliauskienė, 2005). Tai parodė ir kokybinio tyrimo rezultatai, kad socialiniai darbuotojai kartais tik formaliai atlieka savo pareigą, nekuria teigiamo, abipusio pasitikėjimo kuriamo santykio.

Išvados

1. Paaugliai patekę į socialinę atskirtį, turintys socialinių problemų, labiausiai išgyvena socialinę įtampą, kuri atneša padarinius: skurdą, priklausomybes, fizines ir psichines negalias ir kt. Jie nebejaučia savo vertingumo, taip menkinamas ar pažeminamas jų pačių orumas. Socialinių problemų turintys paaugliai negali išryškinti savo asmens unikalumo, išskirtinumo, sustoja tobulėti fiziškai, intelektualiai ir dvasiškai. Asmuo praranda saugumo jausmą, jaučiasi nereikalingu visuomenės nariu. Visuomenės požiūris į socialinę atskirtį papuolusį paauglį, dažnai būna žeminantis, piktas ir nepakantus, asmuo pradeda gyventi užribyje. Todėl nebegali tinkamai vykdyti savo pareigų ir būti socialiniai vertas, tai pažemina žmogaus orumą. Žmogaus orumas kaip absoliuti vertybė neturėtų būti interpretuojama su išlygomis, tačiau socialinių problemų sukurtame lauke, kai kuriuose socialiniuose santykiuose yra leidžiama pažeisti žmogišką orumą.

Kokie veiksniai socialinio darbuotojo veikloje dirbant su socialinės rizikos

paaugliais turi įtakos orumui pajauti ir palaikyti pagalbos procese?

2. Socialinis darbuotojas norėdamas padėti atstatyti ir palaikyti socialinės rizikos paauglių orumą turi vadovautis šiais veiksniais: įdėti asmeninių galių sukurti santykį su klientu, nes nuo įdėtų galių ir asmenybės kilnumo priklauso ir pačių socialinės rizikos paauglių pastangos pajauti savo vertę; kurti pagalbos santykį su paaugliais, santykis turi būti paremtas abipusiu rūpesčiu, pagarbos santykiu, moralinėmis vertybėmis, nuoširdumu, išlaikant socialinės rizikos paauglių pasirinkimo laisvę bei apsisprendimo teises. Socialinio, darbuotojo asmeninės savybės, profesionalumas, kūrybiškumas, leidžia sukurti pagalbos technikas, kurios padeda pajauti žmogiškąjį orumą.

Literatūra

1. Aramavičiūtė, V. (2004). Dvasingumas: brandos ypatumai ir prielaidos vyresniajame mokykliniame amžiuje. *Pedagogika*, 72, 10-19.
2. Aramavičiūtė, V. (2005). Auklėjimas ir dvasinės asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis.
3. Aramavičiūtė, V. (2011). Vyresniųjų mokinių emocinių išgyvenimų pokyčiai: longitudinalinis tyrimas. *Acta paedagogica Vilnensia* 27: 55–66.
4. Baudrillard, J. (2010). Vartotojų visuomenė: mitai ir struktūros. Kaunas: Kitos knygos.
5. Bauman, Z. (2007). Globalizacija: pasekmės žmogui. Vilnius: Apostrofa
6. Brestovansky L., K. (2005). Privacy & Dignity Issues in Nursing Homes.
7. Chaskalson, A. (2002). Human dignity as a constitutional value. The concept of human dignity in human rights discourse. Hague.
8. Dicke, K. (2002). The founding function of human dignity in the Universal declaration of human rights. The concept of human dignity in human rights discourse. Hague.
9. Donnely, J. (2009). Human dignity and human right. University of Denver, USA.
10. Donskis, L. (2013). Moral Blindness: the Loss of Sensivity in Liquid Modernity. Cambridge, England: Polity Press.
11. Dwyer, L., L. (2008). Dignity in the end of life care What does it mean to older people and staff in nursing homes? Doctoral Dissertation. Sweden: Örebro University
12. Hall, S., Longhurst, S., Higginson, I. (2009). Living and dying with dignity: a qualitative study of the views of older people in nursing homes. *Age and Ageing*, 38, 411-416.
13. Hobbes, T. (1999). *Leviatanas*. Vilnius: Pradai.
14. Jovaiša, L. (2001). Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius: Agora.
15. Jurkuvienė, R., Snieskienė, D. (2008). Socialinė raida. Kaunas: Vitae Litera.
16. Kairienė, B. (2010). Orumo kategorija bausmės koncepcijoje. *Logos*, 65, 144-153.
17. Kavaliauskienė, V. (2005). Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai. *Acta Pedagogica Vilnensia*.
18. Littlewood, P. (1999). Social exclusion in Europe: problems and paradigms. Aldershot: Ashgate.
19. Martišauskienė, E. (2004). Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys. Vilnius: VPU leidykla.
20. Meyer, M. (2002). Dignity as a modern virtue. The concept of human dignity in human rights discourse. Hague.
21. Meškauskaitė, A. (2005). Orumo sampratos ir orumo apsaugos bei ugdymo ypatumai demokratinėje visuomenėje. *LOGOS*, 44, 152-157.
22. Meškauskienė, A. (2002). Svarbesni asmenybės orumo ugdymo bei apsaugos aspektai. *Pedagogika*, 62, 13–17.
23. Mikulionienė, S. (2005). Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje. *Socialinis darbas*. 4(2), 20-32
24. Mockus, K. (2006). Žmogaus orumo ugdymas: filosofinė, psichologinė ir pedagoginė interpretacija. *Tiltai*, 4, 49-58.
25. Peičius, E. (2000). Žmogaus orumo koncepcija kaip autonomijos reikalavimai. *Humanistica*, 3(9), 15-22.
26. Prakapas, R. (2007). Socialinių darbuotojų santykiais su klientais: vertybinis aspektas. *Socialinis darbas*. 6(1).
27. Šatkauskienė, S. (2014). Socialinio darbuotojo ir kliento sąveika vykstant pagalbos procesui: „Pasitikėjimą pirmiausiai reikia įgyti“. *Socialinis darbas. patirtis ir metodai*. 14(2).
28. Švedaitė, Sakaulauskė, B., Buzaitytė - Kašalynienė, J. Gvaldaitė, L. (2014). Socialinis darbas ir galia: teoriniai tyrinėjimų pagrindai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 13(1), 9-31.
29. Taljūnaitė, M. (2004). Pilietybė ir socialinė atskirtis šiuolaikinėje Europoje. *Filosofija. Sociologija*. 4, 46-49.
30. The principle of respect for human dignity: European Commission for Democracy through Law (1998). *Science and technique of democracy*, 26, 18.
31. Urmonienė, M. (2005). Jaunimo marginalizacija ir resocializacijos galimybės vietos bendruomenėje. *Daktaro disertacija*. Kaunas: KTU.
32. Vaišvila, A. (2004). Žmogaus orumas ir teisė į orumą. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Vilnius: VPU leidykla.
33. Vaišvila, A. (2005). Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu. *Jurisprudencija*. 71(63), 49-61.
34. Venckienė, E. (2005). Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė. *Jurisprudencija*, 77(69), 91-98.
35. Venckienė, E. (2008). Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija. *Daktaro disertacija*. Vilnius: MRU.

36. Virbalienė, A. (2006). Paauglių orumo ugdymasis bendraamžių grupėse. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
37. Virbalienė, A., Žydžiūnaitė, V. (2010). Paauglių orumas: mokiniai mokykloje ir asmeninėje aplinkoje. Kaunas: VPU leidykla.
38. Virbalienė, A. (2015). Social Worker's Help in Restoring Human Dignity. Applied research in health and social sciences: interface and interaction. 12 (1), 33-45.
39. Vorhaus, J. (2015) Giving voice to profound disability: Dignity, dependence and human capabilities. London: Routledge.
40. Žydžiūnaitė V. (2003). Refleksija apie atotrūkį tarp aukštųjų studijų ir praktikos: slaugytojų kompetencijų realizavimo trikdžiai. Socialiniai mokslai, 5 (42): 78-89.
41. Žydžiūnaitė, V. (2005). Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu. Kaunas: Judex.
42. Sabaliauskas, S., Žydžiūnaitė, V. (2017). Kokybiniai tyrimai edukologijoje: principai ir metodai. Vilnius: Vaga.
43. Žydžiūnaitė, V., Virbalienė, A., Katiliūtė, E. (2006). Grindžiamoji teorija – kokybinė edukologijos tyrimų metodologijos strategija. Pedagogika, 83: 57-63.

THE MAINTENANCE OF DIGNITY OF THE ADOLESCENTS AT SOCIAL RISK DURING THE SOCIAL WORKER'S LABOUR PRACTICES

Summary

Human dignity is not just a preoccupation of every individual separately. Adolescents in our contemporary life usually have difficulties to maintain dignity through their own efforts. On the contrary, dignity is maintained through a reciprocal dialogue and acceptance of every human's immunity. Without the community and relationships with other people and a relational network the person is not able to state neither the individuality of others nor her/his own individuality. Hence, dignity is a communal value. In other words, a person with dignity consists not only of the aspects that one should defend, sometimes desperately, through her/his own efforts (Donskis, 2013). The main purpose of every person is to understand her/his own essence and maintain the dignity in interpersonal relations with the aim to be recognized and respected (Virbalienė & Žydžiūnaitė, 2010). However, socially affected adolescents confront the issue of their personal worth in another way as well. If one finds her/himself socially excluded and does not solve problems at the right time, it becomes more difficult to understand her/his own worth and that s/he is needed in the society. Adolescents with social issues have no abilities to emphasize their own uniqueness and authenticity; they stop to progress physically, intellectually and spiritually. In this way such adolescents enter the field of social worker's help. In this field of help, one of the main factors in the restoration of human dignity is the social worker her/himself: her/his personality can have a huge influence on the client. The main research question in this study is the following: what factors of the labour of a social worker who works with adolescents at social risk could have influence in evoking their dignity and maintaining it during the helping process? The research aim is to reveal the maintenance of dignity of adolescents at social risk during the social worker's labour practices. The research object: the maintenance of dignity of adolescents at social risk during the social worker's labour practices. Research methods: theoretical literature review and open questions analysis. The method of content analysis was applied. The results show that adolescents who are socially excluded or who have social problems experience intensively social tension and all its consequences: puberty, addictions, and losses. In a sudden social change adolescents lose their feeling of worthiness and their dignity is violated or downgraded. Adolescents with social problems cannot spotlight their uniqueness and oneness, their physical, intellectual and spiritual development stops; they lose their feeling of security and consider themselves as unnecessary members of the society. The social worker creates a helpful relationship where the essential component is the social worker her/himself and her/his professional activity; after creating this relationship, s/he can restore the dignity of adolescents at social risk, which is maintained and restored by following the principle of cooperation that is based on moral values, mutual preoccupation, reciprocal respect, sincerity, confidentiality and empathy. If one fulfills these requirements, trust and the opportunity to open oneself are created, and the rights of decision and choice are sustained. The social worker's professional work, creativity and the principle of subsidiarity permit the creation of helping techniques that help in consulting: it causes the strengthening of the self-confidence and responsibility.

Key words: adolescents at social risk, dignity, maintenance of dignity, social worker's activity practice.

Informacija apie autorių

Dr. Akvilė Virbalienė. Klaipėdos valstybinė kolegija, Sveikatos mokslų fakultetas, Socialinio darbo katedros vedėja, docentė. Mokslinių tyrimų laukas: socialinės rizikos grupės, socialinė reabilitacija, profesinis orumas, orumas, socialinis palaikymas, kokybiniai tyrimai. El. pašto adresas: a.virbaliene@kvk.lt.